

**KÖPRÜLÜZÂDE MEHMED FUAD VE ŞEHÂBEDDİN
SÜLEYMAN'IN “YENİ OSMANLI TÂRİH-İ EDEBİYYATI”
ADLI ESERİNİN YÖNTEMİ BAKIMINDAN
DEĞERLENDİRİLİŞİ**

Nurullah ÇETİN*

Özet: *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyyâtı adlı eser, Köprülü-zâde Mehmet Fuat ve Şehabeddin Süleyman tarafından ortaklaşa hazırlanmıştır. Bu eser, pek çok bakımdan bilimsel bir edebiyat tarihi örneğidir.*

Anahtar Kelimeler: *Köprülüzade Mehmet Fuat, Şehabeddin Süleyman, Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyyatı, edebiyat tarihi, Türk edebiyatı tarihi.*

Abstract: *The literature history, called Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyyâtı is arranged jointly by Köprülü-zâde Mehmet Fuat and Şehabeddin Süleyman. This work is a scientific research example, from the many viewpoints of literature history.*

Key words: *Köprülüzade Mehmet Fuat, Şehabeddin Süleyman, Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyyatı, The literature history, Turkish literature history.*

Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyyâtı

a. Tasnif Sistemi

Köprülü-zâde Mehmet Fuat ve Şehabeddin Süleyman'ın birlikte hazırladıkları bu edebiyat tarihi, yazarların kendi ifadelerine göre iki büyük devreye ayrılmıştır:

Birinci Devre: "Mâye-i Şark ile beslenen, gıdasını Acem, Arap edebiyâtından ahz eden Âşık Paşa'dan başlayarak, Âkif Paşa-Şinasi devrine gelen devr-i tarihî-i edebî,

---

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-Posta: nctin@humanity.ankara.edu.tr

İkinci Devre:"Âkif Paşa ile başlayan, mâyesini Garp'tan ahz eden, hâlâ devam eden devr-i edebî-i tarihî..." (s.39)¹

Bu büyük ana devreler arasında "teşekküllerine", "teessürlerine", "inkılâblarına" göre fikir ve inançlar nazariyeler itibariyle birtakım ortak hatlara sahip olduklarından yazarlar, ikinci derecede birtakım devirler daha ayırmak gerektiği düşüncesindedirler.

Buna göre birinci ana devrenin alt devreleri:

1. "Âşık Paşa ile başlayarak Süleyman Dedeleri, Yazıcıoğullarını, Şeyhîleri ahz eden, hissiyyât-ı avâm ile Nev Felatunî efkârı okşayan, esâsını Celâleddîn-i Rûmî'den ahz eden birinci devir..." (s. 40)

2. "Hamzavîlerle, Ahmedîlerle başlayan Sinan, Ahmed Paşaları, Necatîleri, Zâtîleri, Fatihleri sînesinde saklayan devir." (s. 40)

3. "Bâkîleri, Fuzûlîleri, Hayâfîleri, Rûhîleri, Yahya Beyleri, Sabrîleri muhtevî devir." (s. 40)

4. "Nâbîleri, Sâbitleri, Nazîmleri yaşatan devir" (s. 40)

5. "Nedîmleri, Gâlipleri, Râğıp Paşaları, Vehbîleri, Sürûrîleri, İzzet Mollaları söyleten devir." (s.40)

Yazarlar, beşe ayırdıkları bu ilk ana devrenin alt devrelerine ayrıca şu isimleri vermişlerdir:

Birincisine "Devr-i Tasavvuf", ikincisine "Saray Edebiyatı Devri", üçüncüsüne "Devr-i Kemâl", dördüncüsüne "Devr-i Fikrî", beşincisine "Devr-i Şahsiyyet ve İnhitât" (s. 40)

İkinci büyük devreyi de kendi içinde dört alt devreye ayırmaktadır:

1. "Âkif Paşa'dan başlayarak Edhem Pertev Paşaları, Reşit Paşaları, Ziya Paşaları, Şinasileri ihtivâ eden bir "Devr-i Teceddüd ve bî-karârî" (s. 41)

2. "Hâmit, Ekrem, Kemâl ile başlayan bir "Devr-i Takarrur" (s. 41)

3. "Nâci ile zuhûr eden bir Devr-i Fetret" (s. 41)

¹ Köprülü-zâde Mehmet Fuat - Şehâbeddin Süleyman, *Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyyâtı*, Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 1332, s.39

Not: Bundan sonraki alıntılar, bu kaynaktan yapılacak ve alıntı yapıldıktan hemen sonra yalnızca sayfa numarası verilecektir.

4. "Edebiyyât-ı Cedîde ile taayyün eden Devr-i Rikkat ve Tekemmül" (s. 41)

Böyle bir tasnifin neye göre yapıldığını yazarlar şöyle açıklıyorlar:

"Maamâfih şu tasnîfât en ziyâde hutût ve esâsât-ı müşterekeye mâlik olan nikât itibâriyledir. Bu esaslı büyük hatlardan mâ-adâ derece-i sâlise ve râbiada kalan diğer birtakım hutût-ı müşterekeyi hâvî birçok mesâlik-i edebiyye bir asırda bulunabilir, lâkin hâiz-i ehemmiyyet olan en ziyâde nazar-firîb, asrın temâyülâtını muhtevî bulunandır." (s. 41-42)

Yukarıda sınıflaması verilen Osmanlı edebiyat tarihinden başka yazarlar, "Türk Edebiyyât-ı Kadîmesi" adını verdikleri bir dönemin de tasnifinden söz etmektedirler. Bu çerçevede Eski Türk Edebiyatı iki devreye ayrılmaktadır.

1. Birinci Devir

Orhun ve Yenisey kitabeleri gibi sonra Turfan'da elde edilen dua kitapları, kahramanlık hikâyeleri gibi belli bir kişinin sanat eseri olmaktan ziyâde bir kavmin ortak ürünü sayılabilecek eserleri kapsar ki bu devir hakkındaki araştırmalar kavmin rûhunu daha ziyâde göstermekle berâber lisânî bir mâhiyyeti hâizdir.

2. İkinci Devir

Bu devirdeki eserler ise malûm şahsiyetlerin ferdî ürünleri olmak itibariyle daha fazla bir edebî değere sahip olmasına rağmen Türklerin ruhî özelliklerini göstermek bakımından Birinci Devir eserlerinden daha değerlidir. (s. 77-78)

Yeni Osmanlı Târih-i Edebiyyâtı'nda tasnifi verilen edebî dönemlerin dışında "Mukaddime" ve "Medhal" başlıklı iki bölüm daha yer almaktadır.

"Mukaddime" bölümünde edebiyat tarihi kavramı etrafında yoğunlaşan bazı düşünce ve tanımlar, edebî eserlerle diğer sanat eserleri arasındaki ilişki, bir edebî eserin tahlili, vücuda getirdiği tesirler, coğrafi ve sosyal çevre, ekonomik şartlar, siyasî hayat, inançlar, ahlâk ve güzel sanatlar hakkında bazı değerlendirmeler bulunmaktadır.

"Medhal" bölümünde ise Türkler, dilleri, medeniyetleri, Eski Türk Edebiyatı, Osmanlı Hükûmetinin teşekkülünden önceki Anadolu Türkleri, Selçuklular, medeniyet ve dilleri, Mevlana, Sultan Veled ve Yunus Emre'den söz edilmektedir.

Yazarlar, Yunus Emre gibi bazı tasavvufî halk şairlerine yer vermekle birlikte bütün zümre edebiyatlarını ele alıp değerlendirme yoluna gitmemiştir.

b. Dönem Anlayışı

Şehabeddin Süleyman ve Köprülü-zade Mehmet Fuat, edebî dönemlere yaklaşımlarında büyük ölçüde bilimsel bir bakış açısına sahiptirler. Gerek dönem anlayışlarını kuramsal düzeyde ortaya koyuşlarında gerekse bu düşüncelerin uygulamaya konuluşunda bilinçli bir tavır gözlenmektedir.

Yazarlar, toplumun geçirdiği siyasî, sosyal gelişim ve değişim dönemlerinin edebiyata yansıdığı görüşünü ileri sürmektedirler:

"Bir milletin sûret-i teessüs ve teşekkülü, devre-i kemâl ve tevakkufu, devre-i inhitâtı edebiyâtında okunur, görülür, el ile temas edilircesine anlaşılır." (s.6)

Bununla birlikte edebî dönemlerin belirleyicisi olarak toplum biçiminin değişiminin esas alınması gerektiği ve bunun en sağlıklı yol olduğu fikri ortaya atılmaktadır. (s.33)

Edebî dönemler bu şekilde ayrılrsa doğru olur mu? Olmaz mı? Gerçekte her asır, her zaman, şahsiyet yani tahassüs, tefekkür, edâ, özetle üslûp bakımından birbirine benzemeyen, şahsî eserleri içine almaktadır; şahsî olmayan eserlerin değerleri olamaz; şahsî olmayan, umumî seviyenin üstüne çıkmayan eserlerin edebiyattan sayılmayacağı görüşündedirler; zira onları zaman er geç siler, atar. Münferit bir şahsiyete sahip olmayıp da sanatkârane bir değere sahip olan eserler ise gayr-i şahsî değil, kavmin şahsiyetini taşımaktadır: Eski Yunan Edebiyatı gibi... (s.33)

"Binâenaleyh edvâr-ı edebiyeyi inkılâbât ve tekâmülât-ı cemiyete göre tefrik etmek en doğrusudur." (s.34) diyen yazarlar, edebî dönemlerin neden cemiyetin geçirdiği inkılaplara göre belirlendiği konusunu da şöyle açıklıyorlar:

"Cemiyet, yeni bir inkılâba veya yeni bir teessüs ve teşekküle tâbi olduğu zaman da edebiyatın yol bulmak için çalıştığı, titrediği, kararsız olduğu görülür... O zaman edebiyat karanlıkta gezen adamlar gibidir. Yolunu bulmak için elleriyle mütemadiyen birer istinadgâh ararlar, bulmaya çalışırlar. Cemiyet teessüs ve takarrur ettiği zaman edebiyat da teessüs ve takarrur eder." (s.35)

Köprülü-zâde Mehmet Fuat ve Şehabeddin Süleyman'ın bu konuyu, ayrıntılı bir şekilde ele aldıkları görülmektedir. Nitekim "Bir Devr-i

Edebî'nin Hudûdu Nasıl tayin Edilir" (s.31) başlıklı yazıda hemen hemen bütünüyle bu konu tartışılmaktadır.

Edebî dönemin teşekkülünde etkisi olan unsurlar olarak da, muhit ve bir önceki dönem olmak üzere iki etken sayılmaktadır. (s.55)

Edebî dönemlerin ele alınışına gelince; yazarlar dönem değerlendirmelerini genellikle en sonda vermektedirler. Söz konusu değerlendirmeler içinde dönemin sosyal, kültürel ve siyasî durumları verilmekte, Türk fikir hayatının ve dilinin gelişimi özetlenmektedir.

Örneğin "Devr-i Kemâl"de şu değerlendirmeler yer almaktadır:

"Devr-i Kemâl'e gelince lisân azametli, fikir azametli, debdebeli, tantanalı, gürültülüdür." (s. 40)

Görüldüğü gibi dönem hakkındaki yorumlar, yüzeysel kalmaktadır.

"Saray Edebiyatı Devri"nden de dilin, eskisine oranla daha müttekâmil, fikirler ve hislerin daha ince olduğu söylenmekle yetinilmekte ama bu yargılar bilimsel kavramlar ve bir program çerçevesinde sergilenmemektedir.

Yazarların edebî dönemleri ortaya koymada başvurdukları yollardan birisi, o dönem edebiyatının dayandığı fikrî ve kültürel temelleri özellikle vurgulamasıdır. "Devr-i Tasavvuf"ta bunun açık bir örneğini görmemiz mümkündür. Nitekim "Hükûmet-i Osmaniyyenin Teşekkülü ve Tasavvufun Tesîrâtı, Dînî Şiirler" alt başlığında; Osmanlının doğuşu, ortaya çıkışı, Beyliklerden Osmanlının sıyrılışı, Osmanlının temelinin tasavvuf üzerine kurulduğu ve Osmanlının başlangıcında tasavvufî şiirlerin görüldüğü vurgulanır. Bu yazıda devamla:

"Binâenaleyh Osmanlı tarihinin mukaddimesini devr-i tasavvuf açtığı gibi târih-i edebiyatını da yine devr-i tasavvuf açıyor." ifadesi yer almaktadır. (s.133)

Dönemlerin fikrî ve kültürel durumunun yanında siyasî durumlarından da söz edilmektedir. Yine aynı şekilde "Devr-i Tasavvuf"un siyasî görünümü, dönemin sonunda ortaya konulmaktadır. Bu genel değerlendirmelere göre "Fetret Dönemi"ne kadar Anadolu'da, Avrupa'nın doğusunda ve güneyinde yalnız bir hâkim kalmıştı: Osmanlı padişahı... Türk hükümdarı kendi tebaasından imiş gibi Bizans imparatorunu kullanıyor, istediği zaman imparatorları düşürüp, yeniden tayin ediyordu.

Dış politikada olduğu gibi, iç politikada da idarî ve askerî işlerin mütemediyen tekamül ettiği üzerinde durulmaktadır. (s.176-177)

Böylelikle edebî dönemin aydınlığa kavuşmasında fikrî, kültürel, tarihî ve siyâsî özellik ve şartların ortaya konulması gereği vurgulanmaktadır.

Hatta bu durum, bazı dönemlerde biraz daha genişlemekte, yukarıda sözü edilen unsurlara ek olarak dönemin ilim ve tıp; mimarlık ve dil alanlarındaki düzeyi de anılmaktadır.

"Saray Devri"nin sonunda yer alan "Bu Devrin Heyet-i Umumiyyesine Bir Nazar, İcmâl-i Siyasî ve İctimâî, Acem Edebiyatının Tesiri, Terakkiyât-ı Fikriyye ve Medeniyye, Terakkiyât-ı Mimariyye, Lisanın Tekâmülü" başlıklı bölümlerde dönem edebiyatıyla diğer bilim ve sanat alanları arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Ancak bu ilişki doğrudan değil, dolaylı bir şekildedir.

Örneğin mimarîden söz ederken:

"Mimarî de devrin bu hâlet-i kibârânesinden istifade etmiş, bir çok mebânî-i âliye vücûda gelmiştir." (s.301) cümlesiyle dönemin edebiyat ve sanat düzeyinin yüksekliğiyle diğer alanlardaki gelişmişlik arasında paralellik kurulmaya çalışıldığı düşünülür.

c. Edebî Türlere Yaklaşımı

Köprülü-zâde Mehmet Fuat ve Şehabeddin Süleyman, edebiyat tarihini yalnızca şiirin tarihi olarak kabul eder bir tarzda görünürler. Bu durum, gerek şiir türü üzerindeki kuramsal fikirlerin ortaya konmasında, gerekse edebiyat tarihinin düzenlenmesindeki uygulamada ortaya çıkmaktadır.

Nesir türü üzerinde pek durulmadığı gibi, eserde nesir yazarlarına hemen hemen hiç yer verilmemiştir. Ancak bundan Sadeddin, Peçevi, Ali gibi birkaç örnek istisna tutulabilir.

Yazarların şiir türüne ilişkin düşünce ve değerlendirmelerini şöyle özetleyebiliriz:

Şiir, insanlığın başlangıcında bir kavmin ortak ürünüydü. Önce nazım vardı, buna karşılık nesir yoktu; o da bir kişinin değil, toplumun müştereken ortaya koyduğu bir şeydi. Çünkü o zamanda sosyal hayat ortak ve toplum bir reis in idaresi altında yaşamak durumundaydı. Edebiyat da cemiyetin tesiriyle ortaya çıkıyordu... Zaman ilerledikçe, cemiyetler büyüdükçe iş bölümü ilkesi de kendini göstermeye başladı, insanoğlu meslekî sınıflara ayrıldı, şiir de bu sosyal durumdan etkilendi ve belli bir sınıfın ortak malı oldu... Nihayet şahsîlik duygusu insanlığın hayatında bir ihtiyaç hâline geldi. Şiir de şahsî oldu. Demek ki edebiyat doğrudan doğruya bir zamanın, bir cemiyetin tesirinde kalıyor ve bu unsurların izlerini taşıyor. (s.7)

Şiirin doğuşuna dair özetlediğimiz bu düşüncelere ek olarak "şiir nasıl tevellüd etti?" sorusuna şiirin "ilm-i ahvâl-i rûh nokta-i nazarından bakılacak olursa din ile beraber sâha-i arzda zuhûr..." (s.10) ettiği şeklinde cevap verilir.

Yazarlar, şiiri genel olarak şöyle tarif ederler:

"Şiir; manâ-yı vâsi ve şâmiliyle ibdâât-ı sanatkârânenin hey'et-i mecmûasından ibârettir." (s. 10)

Onlara göre şiirin menşei tarih öncesinin en karanlık devirlerinde aranmalıdır; hatta şiir, insanın yeryüzünde gözlerini açtığı dakika ile başlamıştır. (s.12)

İnsanlığın başlangıcında şiirin nasıl olduğu konusunda da yazarlar, şu düşünceyi ileri sürerler:

"Şiir uzviyyet-i beşeriyenin bir netice-i tabiiyesidir demiştik; bu nazariyeden ilerleyerek ibtidâ-yı beşeriyette âsâr-ı şîriyenin nasıl olduğunu istihrâc edebiliriz. İnsan denilen mahluk her şeyi kendi şeklinde görmek ister... O, her şeye bir hayât, bir rûh, bir irade verir... Esasen onda üç şey vardır: Muhayyile, hassasiyet, irade... Ağaçta, yerde, gökte, güneşte, kamerde, gecede, gündüzde, yıldırımında, yağmurda, denizde hülâsa bütün eşya ve hâdisatta kendisinde mevcut bu üç hâssayı görür... Onları kendine benzetmekle anlayabilir, idrâk eder." (s.13)

Bu değerlendirmelerden anlaşılacağı gibi şiir, muhayyile, hassâsiyet ve irade sahibi olan insanın eşyaya ruh ve irade vermek istemesinden kaynaklanmaktadır.

Genel anlamda şiir felsefesi diyebileceğimiz bu yorumlardan sonra yazarlar, şiiri de kendi içinde bazı türlere ayırır ve bunlara ilişkin bazı değerlendirmelerde bulunurlar.

Hamâsiyyât, eş'âr-ı kahramâne, şarkı ve destan türlerinden söz edilerek bu edebî türler hakkında bilgi verilmektedir. Yazarların bu kavramlarla ilgili yorumlarını sırayla verelim:

Eş'âr-ı Kahramânâne:

Yazarlara göre hamâsiyyât ile kahramanlık şiirleri birbirinden farklıdır. Kahramanlık şiirleri, hayattan alınmış kahraman tiplerin maceralarını dile getirirler.

"Hamâsiyyât ile eş'âr-ı kahramânâneyi birbirinden ayırmak zarûrîdir. Eş'âr-ı kahramânâne az çok yaşamış, muhayyile-i kavimde az çok yer edinmiş ve az çok esatîrî bir simaya mâlik olmuş tipleri gösteren eş'ardır. "Koroğlu" hikâyesi gibi" (s.15)

Hamâsiyyât:

Hamâsiyyât, şairlerin savaşa özendirici, coşturucu şiirleridir. Daha çok soyut karakterdedir:

"Hamâsiyyât ise cenk ve cidâle meyyâl, askerliğe âşık zevâtın yazdığı yahut şuarânın harbe dâir ibdâ ettikleri eş'ârdır" (s.15)

Şarkı:

Şarkı, şahsîlikten çok milletin ortak ruhuna tercüman olan edebî eserlerdir:

"Şarkılara gelince... Bunlar kavmin rûhundan nebeân eder ve üslûb-ı müşterek denilen şeye şahsiyyetten ziyâde merbût bulunur. Her kavim, yaşadığı muhîtin, derelerin, bağların, dağların hülâsa mehâsinin tesîrâtından azâde kalamaz ve bu tesîri hâricen izhâr mecbûriyyetinde kalır..." (s.16)

Destan:

Destan, milletin tarihî olaylarının önemini ve heyecânını terennüm eder:

"Destanlar bir kavmin rûh-ı müşterekinden nebeân eder, onun bir ân-ı tarihîsinin, bir ân-ı teheyycünün veya bir ân-ı kahramânânenin vekâyiini nakl ve hikâye eyler..." (s.29)

Buraya kadar yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi yazarlar, hemen hemen yalnızca şiir türü üzerinde durmuşlar ve yalnızca şairleri ele almışlardır. Böyle olmasına rağmen onlar, edebiyat tarihi araştırmasının sadece şiir türü ile yetinmemesi gerektiğini vurgularlar. Ayrıca edebî eserleri, tarihin muhtelif zamanlarını incelerken musikiyi, mimariyi, resmi, heykeltraşlığı, hatta raksı da ele almalıdır demelerine rağmen bu düşüncelerini eserlerinde uygulamamışlardır. (s.18,19)

Bu kuramsal düşüncelerden başka eserde edebî türler açısından bir bölümlenme bulamamaktayız. Yalnızca "Devr-i Tasavvuf" adlı dönemin sonunda yer alan "İcmâl-i Siyâsî ve İctimâî, Nazım ve Şiir, Terakkiyyât-ı Fikriyye" başlıklı alt bölümde kısaca dönemin şiiri üzerinde durulmuştur. (s.174)

d. Edebî Şahsiyetleri Değerlendirişi

1. Biyografik Bilgiler

Şehabeddin Süleyman ve Fuat Köprülü, edebî şahsiyetleri ele alırken onların sanatçı kişiliklerinin oluşmasında kendi kabiliyet, bilgi ve kültür birikimlerinin yanında çevrenin de etkisinin önemini vurgulamaktadır:

"Fi'l-hakîka sanatkârın tevellüdü hususunda tesîrât-ı muhîtiyyenin biraz sebebdan hâlf kalmadığı malûm bir keyfiyettir. " (s.51)

Yazarlar, sanatçıları sıralamada zamandizimsel sırayı pek nazara almamışlardır. Onların bu konudaki ölçüleri:

1. Zamanın "rûhiyyetini" en önce hissetmiş olmak,
  2. Dönemin dilini en önce başarılı bir şekilde kullanmış olmak,
- şeklinde özetlenebilir.

Örneğin Ahmed-i Dâî "Saray Devri"nin ilk şairi olarak alınmış. Bunun yanında zamandizimsel sıraya göre Şeyhî, ondan sonraya alınması gerekirken daha önceki "Devr-i Tasavvuf"ta yer almıştır. Böyle bir tutumun gerekçesini yazarlar, şöyle açıklıyorlar:

"Devr-i serâyîye Ahmed-i Dâî ile başlıyoruz. Mûmâ ileyh fi'l-hakîka Süleymân-ı evvelin sarayında, fasıla-i saltanatta bulunmuş, Süleyman Çelebi'ye, Şeyhî'ye, Ahmedî'ye refâkat etmiş ise de Devr-i Tasavvuf'tan ayrılmış zamanın rûhiyyetini en evvel hissetmiş, Devr-i serâyînin lisânını en evvel muvaffakiyyetle istimâl eylemiş bir şair olmakla bu devir şairlerine mukaddime teşkil etmesi muvâfık görülmüştür." (s.190)

Yazarların, sanatçıların biyografilerini verirken bilinçli bir şekilde üzerinde durdukları konu, onları kuru bilgiler yığını hâlinde sunmak yerine sanatçının fikrî ve edebî yönünü aydınlığa kavuşturacak şekilde sergilemektir. Bu bakımdan yazarlara göre bir "muharririn" şu veya bu memuriyette bulunması değil, o memuriyetlerde bulunduğu zamandaki "teessür ve tahassüs"leri, şu veya bu kadınla evlenmesi değil, aşk hakkında muhtelif zamanlardaki algılayış biçimleri, şu veya bu tarihte yaşadığı değil, o tarihten ne gibi his ve fikirler topladığı, o zamanlardaki olayları ne şekilde gördüğü önemlidir. (s.50)

Yukarıda özetlenen düşünceler, şu cümlelerle tamamlanır:

"Bir muharririn hayât-ı husûsiyyesinde tedkîkât lüzumu ise bu rûha, derinliğe nüfuz içindir. Ve bu hayât-ı husûsiyyeyi karıştırır, araştırırken dâimâ muharririn asıl rûhuna, asıl heyecânâtına daha vâzih, daha âşikâr bir surette gösterecek noktalara şitâb etmeli, onlarla iştigâl eylemelidir." (s.50)

Bu kuramsal düşüncelerin uygulamaya ne ölçüde yansıdığına gelince bu konuda fazla iyimser olamıyoruz.

Çünkü sanatçıların biyografik bilgileri, tezkirelerdeki bilgilerden ya biraz fazla ya da hemen hemen eşit ölçüdedir.

Bu yargıları birkaç örnek üzerinde somutlaştırmaya çalışalım:

Ahmed-i Dâî'nin; nerede doğduğu ve bildiği yabancı diller,

Necati'nin; çocukluğu ve yetiştiği yer, asıl adı, aldığı görevler ve ölüm tarihi,

Bâkî'nin; doğum tarihi, kimin sulbünden geldiği, adı, çocukluğu, mesleği, tahsili, lakabı ve ölümü verilmektedir.

Şurası da var ki sanatçıların hayat hikâyeleriyle ilgili bilgiler, belli bir düzene göre değil; rastgele yer almaktadır.

b. Eserleri Veriş ve Değerlendiriş

Köprülü-zâde Mehmed Fuad ve Şehabeddin Süleyman, sanatçıların eserlerini tanıtıcı bütün bilgileri vermemiş, bazılarını tam, bir kısmını da eksik bir şekilde belirtmişlerdir.

Diğer taraftan eserleri ele alıp değerlendirme ve meydana getirdikleri etkileri araştırmanın gerekliliğini vurgularlar;

"Târîh-i edebiyat itibariyle bir eser-i edebînin vücûda getirdiği tesîrâtı tedkîk etmek de zarûrîdir." (s.55)

Ayrıca yazarlar, edebî eserlerin "ictimâîliği" üzerinde de dururlar. Onlara göre sanat eserleri, daha özelde edebî eserler, doğrudan doğruya sosyaldir.(s.4-5)

Bu arada yazarlar, eskilerin değerlendirme biçimlerini beğenmediklerini söylemekle birlikte kendi metotlarını da ortaya koymaktan geri durmazlar. Nitekim onlara göre eskiler, eserin ruh ve hayatına, zamanıyla olan münasebetlerine, yazarıyla eseri arasındaki bağlara bakmazlar ve verdikleri hükümler, yüzeyseldir. (s.42-43)

Edebî eserin nasıl tahlil edilmesi konusuna gelince yazarlar, eserin iç yapısının tahliliyle uğraşılması gerektiği görüşündedirler. Buna göre esere, sanatçının ruhî durumu ve heyecanlarıyla yaklaşmak gerektiğine inanırlar:

"Binâenaleyh tedkîkât-ı târihiyye-i edebîyyede bulunurken en ziyâde eserin tahlîl-i dâhilisiyle iştigâl etmeli, sanatkârın duyduğu heyecânâtı tamâmiyle hissetmeye çalışmalıdır.

Bir eserin rûhündeki vahdeti, heyecânı, âheng-i heyecânı okumak, hissetmek sanatkârın rûhuna nüfûz etmek, sanatkârını tamâmiyle anlamak, bilmek demektir"(s.44)

Bununla birlikte bir edebî eseri yalnız bir pencereden araştırmak yetmez... Çünkü sanat eserlerinin de zamânı üzerine pek büyük tesiri vardır. (s.51)

Yazarların verdiği bu kuramsal düşüncelerin uygulamadaki bir örneği olarak da Nâbî'nin *Hayriyye*'sine ilişkin değerlendirmeyi alıyoruz:

“Nâbî'nin *Hayriyye*'si her ne kadar oğluna yazılmış, ithâf edilmişse de zamânın tenkîdinden, zamânın verdiği bedbînî dolayısıyla her şeyi siyah görmeden başka bir şey değildir. Filhakika onlar birer nasîhattir, fakat altında o zamânın bütün ruhu, bütün hayâtı medfûndur. Ne bedbîn, ne süfliyet-perver, ne miskin bir ahlâk düşünmüş, bu suretle devrinin üzerindeki tesirini göstermiştir. (s.376)

c. Edebî Kişilikle İlgili Bilgi ve Değerlendirmeler

Sanatçıların edebî yönleri, genellikle kendilerine ayrılan bölümün baş taraflarında yer almaktadır. Bu değerlendirmeler arasında üzerinde durulan noktaları örneklerle birlikte maddeler hâlinde sıralıyoruz:

1. Sanatçıların dil ve edebiyata getirdiği yenilik.

Necatî'nin "hareket-i fikriyye ve hissiyye" bakımından büyük bir edebî inkilâb meydana getirdiği vurgulanmaktadır. (s.243)

Bâkî'nin bu alandaki katkıları da şu şekilde dile getirilmektedir:

"Bâkî'nin en büyük meziyetlerinden biri zamânının hâlet-i rûhiyyesini tamâmiyle mass ve temsil etmesi, ona göre bir lisân ve edebiyâtın müessisi olmasıdır"(s.312)

2. Sanatçılar arası karşılaştırmalar.

Necatî, Hamdî ile karşılaştırılarak onun kadar büyük bir şair olmadığı belirtilir. (s.246)

3. Sanatçının dönemin özelliklerini eserlerinde yansıtabilmesi. Buna örnek olarak da Bâkî'yi verebiliriz. (s.312)

Bunlardan başka yazarlar, hemen hemen her sanatçının dil ve üslûbuna şu veya bu ölçüde değinmişlerdir.

Sonuç olarak Şehâbeddin Süleyman ve Köprülü-zade Mehmet Fuat'ın ortaklaşa yazdıkları edebiyat tarihleri, büyük ölçüde modern edebiyat tarihi anlayışına uygundur. Edebiyat tarihi yöntemi bakımından büyük ölçüde bilimsel bir bakış açısına sahiptirler. Fakat edebiyat tarihini yalnızca şiirin tarihi olarak kabul etmek eksik bir yaklaşımdır. Nesir türü üzerinde pek durulmadığı gibi, eserde nesir yazarlarına hemen hemen hiç yer verilmemiştir.